

واکاوی ابعاد و دستاوردهای سفر رئیس جمهور ایران به چین

و ضرورت‌های راهبردی برای جمهوری اسلامی ایران

مقدمه

کنش‌های چین در سطح نهادی و بین‌المللی با توجه به سیاست این کشور در دفاع از چندجانبه‌گرایی و توافقات بین‌المللی از جمله برجام و سایر موضوعات مرتبط سبب گردید تا مقابل سیاست‌های یکجانبه‌گرایانه آمریکا علیه کشورمان موضع‌گیری کند. در حوزه منطقه‌ای و پیرامونی، چین همچنان به روندهای دیپلماسی عمومی و روابط تجاری و اقتصادی با کشورهای منطقه ادامه می‌دهد. اما در قبال ایران با توجه به تحریم‌های نفتی و دیگر تحریم‌های مرتبط از جانب آمریکا علیه کشورمان، چین در توسعه روابط اقتصادی و تجاری خود با ایران دچار محدودیت شد و برخی از شرکت‌های چینی توسط آمریکا تحریم شدند که پس از یک دوره تنزل روابط اقتصادی و تجاری، طرفین دوباره برای افزایش حجم مبادلات تجاری و اقتصادی با

مشارکت راهبردی جامع بلندمدت اراده سیاسی دارند. در حوزه سیاسی و در مواضع اعلانی هر دو کشور دارای اشتراک موضع در قبال تحولات جهانی بوده و تماس‌های سیاسی میان مقامات دو کشور ادامه دارد.

از سوی دیگر جهان در حال گذار به یک نظام تک-چند قطبی است که یکی از اضلاع تأثیرگذار در این گذار کشور چین است. چین با توجه به در اختیار داشتن قدرت قابل توجه اقتصادی و نفوذ به دست آمده حاصل از این قدرت می‌تواند نقشی جدی و درخور اعتنا در این گذار و در سطوح مختلف یعنی در سطح بین‌المللی، منطقه‌ای و البته در روابط دوجانبه ایفا کند که برای ایران این مسئله حائز اهمیت است. همچنین در نظم بین‌المللی حاکم، چین و ایران خواهان تخصیص سهم بیشتری از قدرت جهانی هستند. در همین راستا، انگاره بنیادین پکن آن است که نقش‌آفرینی فزاینده چین در تحولات بین‌المللی مستلزم و متضمن برقراری، بسط و تعمیق روابط اقتصادی با مناطق راهبردی مختلف از جمله ایران است.

در واقع سیاست چین در قبال ایران و غرب آسیا به‌طور مشخص بازتابی از رقابت بنیادین این کشور در برابر آمریکا است که از یک سو خواهان ایجاد موازنه در مقابل آمریکا و از سوی دیگر در پی اجتناب از تشدید تنش است. زیرا چینی‌ها تداوم رشد اقتصادی خود را در گرو پرهیز از تنش در روابط

خارجی تعریف کرده‌اند. با این وجود در قالب موازنه نرم و یا مصون‌سازی استراتژیک همچنان به رقابت بنیادین خود با آمریکا پای‌بند مانده‌اند. در چنین فضایی آمریکا به شدت نگران افزایش نفوذ چین در منطقه راهبردی غرب آسیاست که باعث می‌شود با حساسیت روند همکاری‌های چین با کشورهای راهبردی منطقه را رصد کند.

لازم به ذکر است در بلندمدت نیز علاوه بر تمهیدات دیپلماتیک مستمر در رابطه با چینی‌ها برای خنثی‌سازی تحرکات ضد ایرانی بازیگرانی چون عربستان که با هدف عقیم‌سازی راهبرد «نگاه به شرق» به انجام می‌رسند، می‌بایست همه اقدامات بوروکراتیک و نهادی و مورد نیاز برای تسریع در عملیاتی‌سازی موافقت‌نامه ۲۵ ساله ایران با چین را به‌مثابه یک اولویت اساسی در دستور کار قرارداد.

الف- اهمیت سفر رئیس‌جمهور ایران به چین در سپهر مناقشه آمیز سیاست خارجی دو کشور در قبال آمریکا

روابط آمریکا و چین پس از سفر نانسی پلوسی به تایوان رو به وخامت بیشتر نهاده است. پکن سفر پلوسی را در حمایت از تجزیه‌طلبی این جزیره محکوم کرد و مانور نظامی بزرگی در مجاورت تایوان برگزار کرد. علاوه بر

درگیری پکن و تهران با آمریکا بر سر مناقشات متفاوت، دو کشور به دلیل موضع‌گیری‌هایشان در جنگ اوکراین که متفاوت و یا متعارض از سیاست کشورهای غربی است، بطور مشترک تحت فشار واشنگتن هستند. پکن و تهران از همراهی با تحریم‌های ضد روسیه خودداری کرده‌اند و حتی تهران بر مواضع خود در مشارکت راهبردی با مسکو به‌عنوان شریک اصلی در زمینه تولید انرژی و سایر حوزه‌های دفاعی و امنیتی پای فشرده است. از سوی دیگر پکن رزمایش‌های گسترده‌ای با روسیه و ایران برگزار کرده است. از این رو نبود اطمینان در بازار جهانی انرژی و نفوذ آرام و پیوسته چین و ایران در منطقه غرب آسیا و مشارکت ایران در پیمان شانگهای و دعوت چین از ایران برای عضویت در گروه بریکس (قدرت‌های نوظهور معروف به بریکس شامل کشورهای چین، روسیه، هند، برزیل، آفریقای جنوبی که به‌رغم تفاوت‌ها و اختلاف‌نظرها تلاش می‌نمایند در مبادلات جهانی نقش تأثیرگذاری ایفا نموده و در نظم اقتصاد سیاسی بین‌الملل تغییر ایجاد نمایند.) موجب نگرانی بیش‌ازپیش کاخ سفید شده است.

سفر سیدابراهیم رئیسی رئیس‌جمهور ایران به چین در پاسخ به دعوت رسمی شی جین پینگ رئیس‌جمهور چین در رأس هیئتی بلندپایه سیاسی و اقتصادی روز دوشنبه (۲۴ بهمن) که در راستا و در ادامه راهبرد سیاست نگاه

به شرق تحلیل می‌گردد، دارای اهداف و انگیزه‌های سیاسی، اقتصادی و راهبردی بخصوص کاهش فشارهای غرب بر اقتصاد ایران و ایجاد فضاهای تنفس اقتصادی و تجاری است. ایران برای قدرت‌افزایی و ایفای نقش مؤثر در روند تحولات جهانی و تسریع در شکل‌گیری نظم جدید جهانی و کسب جایگاه راهبردی در جهان نیازمند توسعه روابط اقتصادی و تجاری با مناطق راهبردی جهان هم‌چون چین است. متقابلاً چین به دلیل واردات روزانه ده میلیون بشکه نفت در روز و دستیابی پایدار و مطمئن به نفت از کشورهای مستقل مثل ایران که هیچ ملاحظاتی نسبت به منافع غرب و آمریکا در تنظیم روابط خود با سایر کشورها را ندارد از جمله الزامات فراروی روند توسعه پایدار چین است. همچنین در شرایطی که ایران تحت تحریم‌های شدید آمریکا قرار دارد و از دیگر سو، چین هدف اصلی سرکوب استراتژیک ایالات متحده است، توسعه روابط میان تهران - پکن می‌تواند تلاش‌های واشنگتن برای منزوی کردن ایران و مهار چین را خنثی کند.

ب- دفاع چین از چندجانبه‌گرایی و توافقات بین‌المللی

در سطح بین‌المللی به دلیل سیاست یک‌جانبه‌گرایی آمریکا و خروج آن از برخی نهادها و توافقات بین‌المللی به‌ویژه در دوران ترامپ فضای مناسبی

برای بازیگری مؤثرتر چین فراهم شد و این کشور تلاش کرد با تأکید بر پیمان‌ها و همکاری‌های بین‌المللی خود را حامی چندجانبه‌گرایی و همکاری‌های بین‌المللی نشان دهد. چین پیگیری روابط متوازن با تمامی طرف‌های منطقه‌ای و جهانی با هدف جلب حمایت دیگر بازیگران برای حل و فصل مسألت‌آمیز منازعات، کاهش سطح تنش و درنهایت ایجاد یک فضای باثبات در سطح بین‌الملل است و از طرفی پکن در موضوع برجام با کنش‌های یک‌جانبه و شتاب‌زده غرب چه از طرف اروپا و آمریکا مخالفت ورزید و بر حفظ این توافق تأکید داشت.

ج- راهبرد چین در غرب آسیا به‌ویژه در منطقه خلیج فارس

استراتژی چین در غرب آسیا به‌ویژه خلیج فارس را می‌باید به‌عنوان جزئی از کلیت استراتژی کلان این کشور در نظر گرفت. در پی تحولات ژرف در سه دهه گذشته، آمریکا در تلاش برای غلبه بر نظم بین‌المللی بوده و از این رهگذر کوشیده تا قدرت خود را به سایر کنشگران موجود در هرم قدرت جهانی تحمیل نماید. این روند در سال‌های اولیه قرن ۲۱ بر فضای بین‌المللی حاکم بود تا اینکه چین به‌رغم نقش‌آفرینی در نظم بین‌المللی حاکم خواهان سهم بیشتری از قدرت جهانی شد. در همین راستا، انگاره بنیادین پکن آن

است که نقش آفرینی فزاینده چین در تحولات بین‌المللی مستلزم و متضمن برقراری، بسط و تعمیق روابط اقتصادی با مناطق راهبردی مختلف از جمله جمهوری اسلامی ایران و خلیج فارس است.

۱- تأمین امنیت و جریان پایدار انرژی

راهبرد چین در منطقه غرب آسیا تأمین پایدار و تنوع‌بخشی به منابع انرژی است و در این راستا به دنبال افزایش منابع تأمین نفت خود و ایجاد رقابت میان صادرکنندگان عمده نفت یعنی عربستان، روسیه و عراق است. این کشورها به راحتی پس از خروج آمریکا از برجام و آغاز تحریم‌های نفتی علیه کشورمان توانستند خلاء حضور ضعیف ایران را در این زمینه پر کنند. در واقع فارغ از روابط و ملاحظات سیاسی چین در روابط با تمامی کشورهای این منطقه، چیزی که برای این کشور دارای اهمیت است حفظ اولویت‌های اقتصادی مرتبط با تأمین انرژی این کشور است.

۲- تسلط و نفوذ بر ژئواکونومی منطقه در رقابت با آمریکا

عوامل قدرت‌زایی چین در قالب مؤلفه‌هایی چون رشد اقتصادی مداوم، توسعه پایدار، نظام سیاسی باثبات، جمعیت فراوان، وسعت زیاد، قدرت نظامی پیشرفته، ابر پروژه‌ها و درعین حال توسعه روابط با قدرت‌های منطقه‌ای در مناطق ژئواکونومی هم‌چون خلیج فارس ابتن یافته است. چنین رویکرد

هوشمندانه‌ای باعث شده تا آمریکا در رقابت‌های ساختاری بین‌الملل، چین را به‌عنوان اصلی‌ترین رقیب و جدی‌تر از رقیب دیگری یعنی روسیه بنشانند. بر همین مبنا آمریکا راهبرد «باز موازنه سازی» چین را نه فقط در آسیا- پاسیفیک بلکه در گستره وسیع‌تر دنبال می‌کند تا بدین طریق قدرت خزنده پکن را محدود و کنترل نماید. بر این اساس سیاست چین در توسعه و تعمیق روابط با کشورهای حاشیه خلیج فارس و جمهوری اسلامی ایران در چارچوب سیاست کلان رقابت با آمریکا تجزیه و تحلیل می‌شود. چین توسعه روابط اقتصادی و تجاری را همچنان مهم‌ترین ابزار توسعه قدرت می‌انگارد. سیاست خارجی چین باهدف این کشور برای تسلط بر ژئواکونومی منطقه که چین را در رقابت با آمریکا یاری خواهد رساند، گره‌خورده است.

د- هدف پروژه «کمربند و راه» چین و جایگاه ایران

هدف پروژه «کمربند و راه» ارتقای سطح همکاری‌های متقابل در جهت تقویت زیرساخت‌های انرژی و همکاری در تأمین و تضمین امنیت خطوط نفت و گاز و ایجاد شبکه‌های حمل‌ونقل جدید است. موضوع قابل تأمل آن است که این پروژه به دلیل برخورداری از ماهیت فرا قاره‌ای و متکثر، حدود شصت کشور از مناطق مختلف جهان را درگیر مشارکت می‌سازد. این طرح

عظیم در صورت اجرایی شدن چین را قادر خواهد ساخت تا علاوه بر افزایش نفوذ منطقه‌ای و جهانی خود، به‌نوعی بر نظام اقتصادی بین‌الملل نیز غلبه پیدا کرده و یک نظم نوین اقتصادی منطقه‌ای و جهانی دراندازد که در این امر مهم ایران به لحاظ جایگاه ژئوپلیتیک و سوق‌الجیشی و دارا بودن از امنیت پایدار در منطقه از اهمیت بسیار برخوردار است.

هدف نهایی ایران این است که ایران در این قاره به موقعیت کلیدی دست یابد. ایران به‌عنوان مسیر طلایی اتصال ترانزیتی شرق به غرب، مورد توجه چین به‌عنوان یکی از بزرگ‌ترین صادرکنندگان کالا به اقصی نقاط جهان از جمله غرب آسیا و اروپاست تا از طریق ایران، یکی از امن‌ترین، ارزان‌ترین و کوتاه‌ترین مسیرهای صادرات خود را ایجاد کند و همین‌طور، مواد خام مورد نیاز خود را از ایران و دیگر کشورهای حوزه غرب آسیا از طریق مسیر ایران تأمین کند.

۵- محورهای مهم تعاملات بین‌المللی چین در قبال ایران در چند

سال اخیر

۱- مخالفت با قطعنامه کشورهای اروپایی علیه ایران در آژانس بین‌المللی انرژی اتمی.

- ۲- وتوی قطعنامه آمریکا برای تمدید تحریم‌های تسلیحاتی و مخالفت با فعال شدن مکانیسم ماشه در شورای امنیت سازمان ملل متحد.
- ۳- بیانیه چین همراه با ۲۵ کشور در مجمع عمومی سازمان ملل متحد؛ محکومیت تحریم‌های یک‌جانبه غرب و آمریکا علیه ایران.
- ۴- رأی منفی چین به قطعنامه حقوق بشری مجمع عمومی سازمان ملل متحد علیه ایران.
- ۵- دفاع چین از حفظ توافق برجام و تأکید بر ضرورت بازگشت آمریکا به برجام.
- ۶- تحریم‌های یک‌جانبه و فرا سرزمینی آمریکا علیه اشخاص و نهادهای چینی به دلیل نقض تحریم‌های ایران و مبادلات تجاری.

و- روابط ایران و چین در سطح دوجانبه و آمارهای تجاری و اقتصادی

در روابط دوجانبه ایران و چین مبادلات تجاری و اقتصادی نقش برجسته‌ای دارند. چین بزرگ‌ترین شریک تجاری ایران و بزرگ‌ترین خریدار نفت ایران است. دو طرف تلاش می‌کنند مسائل و موانع پیش‌روی گسترش روابط دو کشور را برطرف کرده و سطح آن را افزایش دهند. در همه‌گیری

کرونا چین در قالب دیپلماسی عمومی مدنظر خود کمک‌هایی را در قالب ارقام پزشکی به کشورمان ارسال کرد. مسئله دیگر اقدام هیئت دولت جمهوری اسلامی ایران در تیرماه ۱۳۹۹ در تصویب سند همکاری‌های جامع ۲۵ ساله ایران و چین است که با تأخیر چهارساله در تصویب این سند در دولت روحانی خود جای بسی تأمل دارد و می‌تواند درس‌های ارزشمندی برای سیاست خارجی کشور داشته باشد. پس از روی کار آمدن دولت سیزدهم اراده سیاسی و جدیت زیادی در گسترش روابط اقتصادی و تجاری با چین شکل گرفته و این دولت درصدد جبران عقب‌ماندگی‌ها در توسعه روابط با چین است که آمارهای گمرک ایران و میزان صادرات نفت ایران به چین و حجم تجارت، گویای روند روبه توسعه روابط بین دو کشور است.

جدیدترین آمار منتشرشده از سوی گمرک چین نشان می‌دهد مبادلات تجاری این کشور با ایران در هشت‌ماهه نخست سال ۲۰۲۲ میلادی با رشد ۱۹ درصدی نسبت به مدت مشابه سال قبل مواجه شده و به ۱۱ میلیارد و ۱۶۰ میلیون دلار رسیده است. در اینجا لازم به ذکر است که با وجود این در حوزه تجارت خارجی چین نیز ایران سهم اندکی را دارا است. مقایسه آمار تجارت چین با ایران نسبت به کل تجارت این کشور نشان می‌دهد ایران جایگاه مهمی در میان شرکای تجاری چین ندارد.

نکته‌ای که در این میان شایان ذکر است و باید به آن توجه کرد حجم تجاری چین با آمریکا است که در نه‌ماهه ۲۰۲۰ بیش از ۳۵ برابر تجارت این کشور با ایران بوده است. چین در نه‌ماهه سال ۲۰۲۰ میلادی ۴۰۱ میلیارد دلار با آمریکا مرادده تجاری داشته است. که تراز تجاری دو کشور به میزان ۲۱۹ میلیارد دلار به نفع چین بوده است. چین در نه‌ماهه سال ۲۰۲۰، ۳۱۰ میلیارد دلار به آمریکا صادر کرده و فقط ۹۱ میلیارد دلار از این کشور واردات داشته است.

ز- مواضع و سیاست چین در حوزه حقوق بشر

مواضع و سیاست چین در حوزه حقوق بشر با جمهوری اسلامی ایران همسویی بیشتری دارد. همسویی این کشور با جمهوری اسلامی ایران در این مورد را می‌توان در بستر افزایش تنش در روابط چین و غرب بر سر مسائل حقوق بشری و فشار نهادهای مرتبط با آن و البته تحریم‌هایی که آمریکا علیه چین بر سر این مسئله اعمال کرده است، جستجو کرد. در این مسئله ایران و چین هر دو برای پشتیبانی از یکدیگر در مجامع بین‌المللی و در حوزه حقوق بشر دارای منافع مشترکی هستند و هر دو به‌نوعی تحت تأثیر کنش‌های غرب و آمریکا قرار دارند.

ح- آثار و دستاوردهای اقتصادی، سیاسی و راهبردی سفر رئیس

جمهور به یکن

یکی از اصلی‌ترین ابعاد سفر رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت به کشور چین، به‌عنوان یکی از قدرت‌های بزرگ اقتصادی جهان، اجرایی شدن سند ۲۵ ساله دو کشور است. دیدار و گفتگوی سازنده سیدابراهیم رئیسی، رئیس‌جمهور ایران با «شی جین پینگ» رئیس‌جمهور چین و دیدار با «لی که چیانگ» نخست‌وزیر چین و همچنین «لی جان شو» رئیس‌کنگره ملی خلق چین دارای آثار و دستاوردهایی ملموس و غیرملموس کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت برای کشورمان است که در ذیل به برخی از مهم‌ترین محورهای آن در ابعاد داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی اشاره می‌شود؛

• ابعاد منطقه‌ای و بین‌المللی

- ۱- حمایت از یکدیگر در موضوعات مربوط به منافع، تقویت هماهنگی و همکاری در امور بین‌المللی و منطقه‌ای، تلاش مشترک برای ارتقای صلح و ثبات پایدار در منطقه.
- ۲- حمایت از حقوق و منافع ایران در برجام و تأکید بر راه‌حل سیاسی و دیپلماتیک موضوع هسته‌ای ایران.
- ۳- تقویت همکاری‌های ایران و چین در سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای.

۴- تقویت رویکرد چندجانبه گرایی به عنوان محور مشترک در مواضع بین‌المللی دو کشور.

۵- تسریع در فرایند شکل‌گیری قطب قدرتمند ضد تحریم میان ایران، چین و روسیه.

۶- شکست پروژه انزوای سیاسی و اقتصادی ایران از سوی غرب با تقویت مناسبات ایران با چین.

۷- پیشبرد ابر پروژه «کمربند- راه»: چین، ایران را کشوری ایدئال در منطقه غرب آسیا برای پیشبرد پروژه کمربند- راه چین می‌داند که همواره سیاست‌های تقویت روابط با ایران را حفظ می‌کند. مهم‌ترین مزیت این مسیر، کوتاه کردن مسافت‌هاست.

۸- تسریع در روند «انتقال محور قدرت از غرب به شرق» که حتی مقامات غربی طی چند سال اخیر، «انتقال محور قدرت جهان از غرب به شرق» را هشدار دادند که عضویت ایران در پیمان شانگهای و اجرای سند جامع همکاری ایران و چین، یک عامل و متغیر اساسی در تسریع این موضوع است.

• ابعاد داخلی

۱- تلاش برای جذب سرمایه‌های خارجی و زمینه‌سازی برای ورود مؤثر چینی‌ها به سرمایه‌گذاری در حوزه‌های زیرساختی ایران که در این سفر ۲۰ توافق بین ایران و چین منعقد شد.

۲- گسترش مناسبات دو کشور در زمینه‌های مختلف اقتصادی، تجاری، علمی، فناوری و فرهنگی و تأکید بر اجرای سند جامع مشارکت راهبردی میان ایران و چین.

۳- گسترش همکاری‌های دو کشور در حوزه کشاورزی، معدن، گردشگری و سرمایه‌گذاری در بخش خودروسازی، سرمایه‌گذاری در سواحل مکران و سرمایه‌گذاری در حوزه انرژی.

۴- توافق در زمینه حمل‌ونقل به‌خصوص حمل‌ونقل ریلی به ارزش حدود ۱۲ میلیارد دلار که شامل پروژه‌هایی نظیر برقی کردن قطار سریع‌السیر تهران-مشهد و سرمایه‌گذاری در شهر فرودگاهی امام خمینی (ره).

۵- تفاهم همکاری در زمینه مدیریت بحران، ارتباطات و فناوری اطلاعات، محیط‌زیست، تجارت بین‌المللی، مالکیت معنوی، صادرات، بهداشت و درمان، رسانه، ورزش و میراث فرهنگی از جمله اسناد توافق شده میان مقامات جمهوری اسلامی ایران و چین است.

جمع بندی و نتیجه گیری

جهان در حال گذار به یک نظام تک-چند قطبی است که یکی از اضلاع تأثیرگذار در این گذار کشور چین است. چین با توجه به در اختیار داشتن قدرت قابل توجه اقتصادی و نفوذ به دست آمده حاصل از این قدرت می تواند نقشی جدی و درخور اعتنا در این گذار و در سطوح مختلف یعنی در سطح بین المللی، منطقه ای و البته در روابط دوجانبه ایفا کند که برای ایران این مسئله حائز اهمیت است. اهمیت ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک ایران برای چین، لزوم مقابله با افراط گرایی تروریسم و بنیادگرایی، مخالفت با نظم موجود بین المللی و یکجانبه گرایی ایالات متحده و از سوی دیگر، هدف اصلی مهار و تحدید استراتژیک چین توسط آمریکا و تحریم های شدید ایران موجب می شود تا دو کشور ایران و چین، تلاش نمایند تا همکاری های دوجانبه را بیش از پیش گسترش دهند.

بنابراین سفر سیدابراهیم رئیسی به چین با هدف شکست پروژه انزوای سیاسی و اقتصادی ایران در منطقه و جهان از سوی غرب و گسترش مناسبات اقتصادی و تجاری و جذب سرمایه گذاری در زیر ساخت های کشور و رونق اقتصادی صورت پذیرفت که در صورت اجرای به موقع توافق نامه

ها دستاوردهای مهمی در عرصه اقتصادی و سیاسی در ابعاد داخلی و بین‌المللی برای کشور دارد.